

Ще документ.

В „народнім“ таборі ще й доси не перевели ся люди, які при кождім випадку партійної некарности або хоч би найльотнійшій опозиції сердять ся і вказують на москвофільський табор, де, мовляв, дисципліна остра і в партії панує єдність та пошана для партійних авторитетів. Певна річ, у однім ті добродії мають рацію: москвофільська преса вмів далеко лїпше держати язик за зубами і без крайної потреби, а евентуально без згоди партійних проводирів не виволїкає внутрішніх або навіть особистих справ „своїх“ людей та „своїх“ інституцій, а навпаки, стараєть ся все і всюди робити їм рекламу, представляти їх у можливо найкрасшій світлі, а коли се з яких будь причин неможливе, бодай промовчувати менше похвальні діла та нерадїсні прояви. „Народовська“ чи „українсько-руська“ преса з сього погляду бїльше сангвінічна, горяча, недисциплїнована, іноді навіть нетактовна. Та про те не скажу, щоб се виходило дуже на користь москвофільства. Аджеж практично се зводить ся на рутенське „чинопочитаніє“, на брак критики і свободної дискусії в найважнїйших справах, а якою небезпекою се грозить розвоєви тай самому істнованю найлїпших інституцій, на се історія дала нам блискучий приклад у заснованю, веденю і скандальнім упадку відомого „Общого рольничо-кредитового заведенія“.

Загальна і систематична мовчанка москвофільської преси про веденє і евентуальні хиби їх інституцій певно й тепер не виходить їм на добре; що прим. головна їх інституція, Общество ім. Качковського, не мусить стояти світло, се видимо не так може з дуже несмїлої та делїкатної критики дра Святитського, опублікованої

в останнім випуску „Живой Мысли“, як радше з того, що общество раз за разом випускає в світ публікації, які свідчать про глупоту їх авторів та про безсовісність або бодай легкодушність людей у центральнім відділі, які ведуть редакцію видань товариства. Люди, що хоч троха шанують себе, на такі паскудства не пілуть.

Що одначе по за тим зверхнім десогум, по за тою систематичною мовчанкою преси, яка свідчить на половину про партійний такт, а на добру половину про моральну грубошкірість, у лоні москвофільської партії здавна не хибувало і тепер не хибує проявів більш або менше рішучої опозиції, се відомо й невтаємниченим у партійні тайники. Аджеж відомо прим., що посол др. Король спротивив ся в початку 1904 р. наказам центрального москвофільського штабу, за що удостоїв ся навіть від „Галичанина“ титула „измѣнника народу“, але численне москвофільське віче в Золочеві з д. 18 лютого тогож року апробувало вповні поступуванє дра Короля і різко запротестувало проти нападів „Галичанина“ (пор. Діло 1904 р. ч. 28). Відомо також, що коли „Галичанинъ“ почав друкувати статі чисто російською мовою, чимало читачів того органу протестувало против сего, як протестували колись проти ступневого московщєня „Слова“ (пор. Научно-литературный Сборникъ „Галицко-русской Матицы“ 1904, кн. IV, ст. 78).

Менше мабуть відомо те, що й між членами Общ. Качковського ніколи не втихала опозиція против того денаціоналізаційного і кошично-русифікаційного напрям, який існував там без сумніву від самого початку, але до повної переваги дійшов аж у останнім десятиліттю. Подаємо тут документ такого опозиційного змагання з давнішої доби, з р. 1886. Се лист одного діяча з провінції, одного з ревнійших членів „Общества“, який пишучи до одного члена відділу тогож Общества і критикуючи свіжо виданий тоді Калєндар Общества висловляє при тім деякі інтересні погляди на саму суть річи, на напрям і національний характер діяльности „Общества“. Не знаємо, на скільки поширені такі погляди серед інтелігентних членів Общества; можливо, що завзятою і систематичною працею з центра вони притлумлені і загукані, бо инакше мусіли-б були виявити себе якоюсь акцією. В усякім разі лист заслугує на увагу і ми друкуємо його пропускаючи уступи чисто особистого змісту і навіть назву повіту, з якого писаний лист, щоб не давати притоки ні до яких рекрімінаций; нехай думки і по-

гляди автора говорять самі за себе без огляду на його особу. Завначуємо при тім, що підкресленя в тексті пороблені самим автором листу. Оригінал маємо в руках.

Н. дня 23/I 1886.

Ваше Высокоблагородіє

Всепочтеннѣйшій Господинъ!

При сей случайности осмѣляюсь звернути увагу центр. Выдѣла О. Качк. на неумѣстное содержанье Календаря на г. 1886 изданного. Чи жь не было уже можна знайти лучшего редактора якъ г. Мончаловского? Истину пишу яко патриотъ и священникъ, що филия Н.-ская Общ. Качк. уже на схилку. Кто сему виноватъ? Всѣ священники зъ Н.-щины прочитавши той календарь — ѳтсилають го опять до центр. Выдѣла и выступаютъ изъ Общества. По що было умѣщати Наумовича вспоминку изъ молоденькихъ лѣтъ? Тая тяжко ображає наше религіѳное чувство. Мы, священники католическіи, только лѣтъ боремъ ся, защищаемъ нашу католическую вѣру противъ напастьямъ и инсинуаціямъ вороговъ, — а вотъ на що здалась наша многолѣтная наука, въ якой повѣренный паствѣ нашей народъ воспитуемъ, если съ такимъ легковаженьемъ пише ся въ календари для народа назначенного о вѣрѣ! Могъ Наумовичъ для себе тоє лишити, але не баламутити нарѳдъ. Мы Наумовича высоко почитаемъ, яко первого будителя и просвѣтителя Руси. Его первыи рочники „Науки“ были, суть и будутъ для насъ золотымъ верномъ, якое сѣе ся на нивѣ руско народного житья. Але ѳтъ часу несчастныхъ Гниличокъ стратилъ онъ довѣріє у насъ, и лишь тоє теперь мило читаемъ, що онъ о хозяйствѣ — не о политичѣ или вѣрѣ напише. На щожъ одже было умѣщати въ календарѣ такую, нынѣ небезпечную статейку. Ot! patrzcie, do czego dąży towarzystwo Kaczkowskiego — do odstępstwa religijnego i politycznego! А мы сами на себе бичъ крутимо, бо одного хорошего поранка розвяже правительство наше Общество, которое такъ хорошую и далекосягающую цѣль себѣ поставило. Дальше стрѣчаемъ въ календари сами статейки о Москвѣ — Царѣ Колоколѣ и проч., все лишь и все о Москвѣ и Россіи. Чи нема уже що писати о нашей Малой Руси (sic!), чи то изъ ея этнографіи, чи исторіи? По що языкомъ, который нашъ народъ не понимаетъ? „Колоколъ“

то для нашого селянина що совсемъ неслыханого и о
 изъясненъе того выраженья неустанно селяне мя
 спрашивають: що то значить колоколъ? **чому такъ**
пишуть: колоколъ? Мушу имъ сказати, що то въ Россіи такъ
 зовуть „звонъ“. Словомъ — бѣда и нещастье на нашой
 Руси, тай годъ! (sic!). Куды повернешь ся, всюды роздвоеніе,
 щобъ ино **наслѣдовати чужое** — бо **свое не мило**. Бо си-
 дячи въ Львовѣ и редагуючи чи то газеты, чи ка-
 лендари — люде тѣи не **знають**, що то нашъ край, що
 то нашъ мало рускій нарôдъ (sic!). Имъ хоче ся
 нашъ малорускій языкъ усовершенати на ладъ ве-
 ликорусского, бо они въ Львовѣ нашъ языкъ мало чуютъ,
 а лишъ великорускіи книжки читають, и гадають, що то вели-
 корускій языкъ уже найхорошѣйшій на свѣтѣ.

Извинѣтъ Высокоблагородіе! за мои слова **жалою** походячіи
 изъ щырого, народъ любящего сердца. **Отворѣтъ очи**
предъ пропастею тѣмъ немногимъ, що насъ на **бездорожья за-**
вести думаютъ! Ручаю ся, що они при своемъ останутъ лишъ
самы — **пооднокіи**, мы бо — народная Русь и сила — **пôй-**
демъ инновъ дороговъ, дороговъ чести и сумлѣня. . . .

Не все в тій критиці однаково важне й однаково обдумане,
 хоча нема сумніву, що самі основні річи відчуті дуже вірно.
 Менше оправданім, хоч характеристичним для наших провінціяль-
 них патріотів я назвав би докір, чому редакцію календаря пові-
 рено тому а тому чоловікови і чи не можна було знайти кого ліп-
 шого? Се поганий звичай духово недозрілих людей звертати своє
 незадоволенє на особи замісь на річ і судити річ по особам. Чи
 міг, чи не міг видіти знайти для якоїсь функції иншого чоловіка,
 се вже річ припадку, а не раз просто vis major. Та хибаж діло
 в особі, а не в системі, в усім напрямі роботи, який кінець кін-
 ців залежить від виділу. За такою критикою немилих осіб дуже
 часто криється невмілість критикувати саму річ та дошукувати
 ся її основ. Се також щось у роді так любого всім Рутенцям
 „формального трактованя“ кожної справи.

Не конче обдуманим видаєть ся мені й сей аргумент автора,
 де він прогив якогось малозначучого спомину Наумовича викликає
 до бою цілий авторитет релігії та церкви, що буцім то може захи-
 тати ся від тої статейки поміщеної в календарі. Нашим апольоге-

там віри і церкви слід би троха вище цінити силу і значіне тих соціально-психологічних основ, на яких уфундовані віра й церкв. Ті основи так тісно і нерозривно зв'язані з усім складом людської натури і людського життя, так тривко збудовані тисячоліттями, що вірити, буцім то одна якась стаття, одна секта, одна теорія захитає, ослабить чи зовсім зруйнує їх, се так як коли-б чоловік на версі Монбляна бояв ся тупнути ногою, щоб борони Боже Монблян не завалив ся. Всі такі апології видають ся мені безмірно комічною в своїй претенсійності обороною Пана Бога, який тої оборони зовсім не потребує, а навпаки, на щось же сотворив і держить усіх недовірків, єретиків та вільнодумців — видно, що вони також на щось потрібні йому. За те зовсім не комічні в таких апологіях низькі інсинуації на адресу противника, завзяті поклики до ненависти, юдження до жорстокости і апелюване до найнижших, найбільше звірячих інстинктів людської вдачі — але се вже з релігією не має нічого спільного, се профанація релігії, гідна найострійшого осуду.

За те вірно відчув і по заслужі оцінив автор листу оте доктринерство москвофільського Генерального штабу, що велить людям замикаати очі на живу дійсність, на факти, на насущні потреби рідного і близького їм люду — задля неясної теорії племенного єдинства, єдинства племені, якого головних частин вони зовсім не знають, із якого побуту та історії вони хапають лише поверхові брязкальця, дитячі забавки в роді „царь-колокола“, не стараючи ся вийти в гллуб і навіть жахаючи ся всякого гллубшого пізнання річи. Вірно оцінив автор листу легкомудність та безсовісність тих людей, що доказ любови до великої буцім то цілости „русского народа“ дають тим, що ненавидять і з погордою трактують ту його часть, яка найближша до них і що день стикаєть ся з ними, що погорджують мовою і всім духовим життям власне тої части та раді-б як найшвидше позбавити її власного її лица, власної вдачі й традиції. Думаю, що так само, як сей чесний москвофіл, зрозуміє та оцінить починаня тих людей також безпристрасна історія всего „русского“ племені.

I. Ф.